

Щоденник Львівського гетто. Спогади рабина Давида Кахане / Упорядн. Ж. Ковба. – К.: Дух і літера, 2003. – 267 с.

Життя людини, яка написала цю книгу, саме по собі могло б скласти основу добротного історичного роману. Виходець із патріархальної єврейської сім'ї, випускник Віденського університету, рабин прогресистської синагоги, викладач польської літератури та мови в радянській школі в передвоєнному Львові... Далі - жахи Голокосту, неймовірні приниження і страждання. спроби чинити опір, ще далі - дивовижний порятунок із ласки митрополита Андрея Шептицького... Далі - військовий рабинат у Польщі й Ізраїлі, високі чини, служіння в Буенос-Айресі, напружені роздуми над пережитими подіями, рядки спогадів, праця в Інституті Яд-Вашем, мирна стареча смерть в Обіцяному Краї, яка увінчує гідну подиву долю... Втім, усі ці особистісні моменти в даному разі відступають - здавалося б, безповоротно - на дуже далекий план, упокорюючись єдиному категоричному імперативу - бути свідком. Свідком кривавого безглуздя, оргії людиноненависництва, свідком святих страждань. Назва книжки марно починається з позначення суті свідництва, а не прізвища автора. Формулюючи своє покликання, рав Давид згадує з Письма слова посланця, який сповістив Нову про лихо: «І врятувався лише я один, щоб сповістити тобі» (Йов 1, 16). Рав переконаний, що збагнути розумом сенс Голокосту неможливо - принаймні, це так для нинішніх поколінь. Отже, лишається свідчити, «що відбувалося і як» (с. 21) - свідчити сумлінно, докладно, «описувати тільки голі факти», наполягає Давид Кахане (с. 35).

І от ми бачимо, як на цьому шляху вся значущість особистісного начала повертається - але вже як конкретного змісту свідчення, бо ж свідчити можна лише про конкретні події, пов'язані з твоєю присутністю тут і тепер, у даному пункті в'язкого плетива людських доль та обставин буття.

Це плетиво доль та обставин вселяє жах. Побиття за побиттям, «акція» за «акцією» постають зі сторінок «Щоденника» - справді пекельні епізоди історії ХХ ст. Своєрідним символом зісходу в це пекло, похмурою увертюрою до подальшої оповіді є історія одного з найшанованіших рабинів Львова д-ра Йехезкеля Левіна, який вранці 2 липня 1941 р. відвідує митрополита Шептицького як статечний духовний лідер своєї громади, заклопотаний долею її членів, - і того ж ранку, повертаючись додому (незважаючи на перестороги прозрілого митрополита), був схоплений біля дверей

своїєї квартири і по-звірячому закатований у Бригідках. Убивство було скоєне на очах сина ребе, Іцхака; той чув, як перед смертю батько виголошував молитву «Шма Ісраель» (с. 27-30).

Читаючи «Щоденник» Д. Кахане, знову і знову відчуваєш подив перед диявольською винахідливістю катів, так само як і перед тим, як усе ж таки легко в самій гущавині повсякденного, здавалося б, нормально організованого людського життя спалахує ненависть - ненависть смертоносна, нестримна.

Чимало епізодів у книзі такі, що читати їх не лише моторошно, а й гірко. Ось оповідається, як у львівському продовольчому магазині боязко збираються окремою чергою євреї по свої 70 грамів хліба (с. 44). Стояти осторонь «арійців» їх, звісно, примусили німці, але хто в самому магазині бив та обплювував цих нещасних людей? Що це за юрба - діти разом зі своїми батьками - видала поліції знесиленого, зацькованого єврейського хлопчика, який присів відпочити під деревом у міському парку (с. 173-175)? Які це перехожі зі зловтішними посмішками спостерігали, як збиткується над євреями нудьгуючий знахабнілий шупо (с. 32-33)? Звідки таке завзяття в українських поліцаїв підчас горезвісних «петлюрівських днів» (с. 36)? Хто, вже в останні дні нацистського панування, встиг видати окупантам 28 євреїв, що перехувалися на цвинтарі, у глибинах фамільного склепу (с. 193)? Все ж бо це - колишні сусіди, знайомі, приятелі, люди, спілкування з якими становило звичне тло життя... Сцена за сценою, невблаганний свідок продовжує свою скорботну повість, продовжує без жодної ворожості, радше з гірким подивом і смутком. І ми не можемо, не маємо права не вірити йому. Надто часто в сьогоденньому ставленні до Голокосту в Україні гору бере спокусилив прагнення так чи інакше «виправдати» своїх, знайти для них якісь «пом'якшуючі обставини», тим самим перекладаючи основний тягар відповідальності на людей загожих, прибульців як не із Заходу, так зі Сходу. То, може, достойніше дбати не про виправдання, а про правду?

Упорядник книги Ж.М. Ковба справедливо пов'язує виключне значення нотаток Давида Кахане із тим, що вони є «чи не єдиними спогадами рабина Галичини, який вижив у тій безодні пекла» (с. 232). Знаменним чином «Щоденник» доносить до читачів живе відчуття подвижницької місії тодішніх духовних пастирів - і єврейських, і українських.

Згадана вище історія р. Йехезкеля Левіна - не єдиний у «Щоденнику» приклад страдницької реалізації єврейським рабином

свого служіння. Дихає гідністю образ р. Аншеля Шрейбера (с. 73-75). Вражає розповідь Давида Кахане про те, як він сам, перебуваючи в Янівському таборі смерті, запалив у бараці першу ханукальну свічку і як відгукнулися на це в'язні (с. 138-139); яку квітні 1943 р., напередодні ліквідації Львівського гетто, разом із кількома іншими рабинами, він влаштував у спецтаборі пасхальний седер - вдалося навіть дістати два мішки борошна і спекти мацу. На седера, згадує Д. Кахане, панувало мовчання. «Кантор читав молитву пошепки, щоб, не дай Боже, не було чути зовні. Ми сиділи на седера, як на похороні, ледве стримуючи сльози. То тут, то там хтось схлипував. Важко знайти слова, щоб описати цей пасхальний седер 19 квітня 1943 року» (с. 154).

Ще один показовий епізод. Коли німці висунули перед Львівською єврейською громадою блюзнірську вимогу видати певну кількість людей, т. зв. «антигромадських елементів», і таким чином на якийсь час підтвердити можливість існування для усіх інших, рабини юденрату, відчуваючи тягар страшною відповідальності, «відкинули принцип спасіння багатьох ціною пожертви деякими» (с. 73).

Що ж до духовенства українського, становище багатьох його представників теж було, хоча і у власний спосіб, сповнене трагізму. Аби не зрадити своєму духовному покликанню, потрібно було іти на величезний ризик, виявляти постійну готовність до самопожертви.

Матеріалів щодо цього в «Щоденнику» наведено чимало; передусім це стосується величної постаті митрополита Андрія Шептицького. Та й говорячи про помічників архіпастиря, священників і ченців, що рятували самого Д. Кахане, його доньку і дружину, рав Давид часто-густо не втримується від душевної схвилюваності. Так, зокрема, він передає розмову з ченцем студитського монастиря братом Теодозієм після жахливої сцени на Юрійовій горі, коли єврейського хлопчика, що втік від гестапівців, було видано поліції. Зайшовши до схованки й нечутно зачинивши за собою двері, після тривалого мовчання брат Теодозій каже приголомшеному рабинові: «Не всі поводять себе так, як ті, кого ви бачили вчора на горі. Я не повинен був би нічого говорити, але бачу, яке горе заподіює вам те, що відбувається. Я хочу вам щось розповісти. Ми з другом, братом Лазарем, працюємо шевцями на фабриці «Солід». У пивниці фабрики ми спорудили бункер, де переховуємо єврейську родину на прізвище Функ. Я молю Бога, щоб Він допоміг нам врятувати цих людей. Гадаєте, легко ховати вас у цьому монастирі? Через кілька тижнів

після того, як вас сюди перевели, обшуки посилюються, настоятель, отець Никанор, скликав усіх братів і розкрив їм таємницю вашого перебування тут. Якщо німці прийдуть з обшуком і знайдуть вас, ми повинні зробити все, щоб зняти підозру з монастиря і попередити можливість колективної відповідальності за цей вчинок. Тільки так можна вберегти монастир від знищення, а ченців - від смерті. Отже, один із ченців повинен добровільно взяти відповідальність на себе. Настоятель запитав: «Хто готовий взяти на себе відповідальність?». Усі, як один, зробили крок уперед. Кожний був готовий ризикувати. І вам належить знати, що не тільки ми, ті, хто перебуває під особистим впливом митрополита Шептицького, а й багато священиків у повітових містах беруть участь у рятуванні євреїв, особливо, дітей» (с. 175).

Це теж свідчення.

У книзі спогадів рава Давида Кахане багато болю, багато виявів застарілих упередженостей і образ, роз'ятрених новою бідою. Розкривати такі нариви болю завжди є справою ризикованою. Не забудемо, що люті гоніння на євреїв у Львові розпочалися, як засвідчує Д. Кахане, з того, що євреям було накинуто «відповідальність» за масові страти у львівських в'язницях за радянських часів. Опис вивільненого цим спалаху нелюдської жорстокості становить зміст чи не найчорніших сторінок «Щоденника» (с. 26-30). Залишається сподіватись, що за останні півстоліття, під впливом набутого досвіду, у масовій психології європейських народів щось усе ж таки змінилося безповоротно, і розкриття історії однієї ненависті вже не породжуватиме іншу, а сприятиме примиренню, взаєморозумінню і обопільному прагненню до очищення. Принаймні, на такі сподівання налаштує «Щоденник» Давида Кахане - незважаючи на всі описані жахи, книга внутрішньо світла, сповнена справжнього людського тепла. Добре, що нині вона стає надбанням українського читача.

Додам, що схвальних слів безперечно заслуговує упорядкування книги. Поруч із текстом «Щоденника» читач знайде і докладні відомості про його автора, і словник юдейської релігійної термінології, і перелік тодішніх назв вулиць Львова, і довідку про митрополита Шептицького, і статтю про єврейських рабинів та католицьке духовенство часів Голокосту, і огляд українських свідчень про ребе Кахане. Окрім суто бібліографічних переваг, наведені матеріали відіграють важливу змістовну роль, уводячи оповідь львівського рабина в багатоголосся думок, висловлювань і вчинків

тих, хто поділив із ним повноту страждань своєї доби. Людей, котрі, попри всі відмінності, допомагали одне одному зберегти, за висловом Жанни Ковби, людяність у безодні пекла.

Тетяна Чайка